

(4) „Učení o temném“ (xuanxue 玄學) 3. – 4. stol. n. l. – Guo Xiang

- dynastie Wei 魏 (též Cao Wei 曹魏 podle jména vládnoucího rodu), 220 – 265 n. l.
- dynastie Západních Jin 西晉, 265 – 316; Východních Jin 東晉, 317–420 n. l.
- nejvýznamnější osobnosti:

Wang Bi 王弼 (226-249) – komentáře k dílu *Laozi* a ke *Knize Proměn*

Guo Xiang 郭象 (asi 252-312) – komentář k dílu *Zhuangzi*

Guo Xiang (asi 252 – 312 n. l.)

- osobnost

Guo Xiangův životopis z kroniky dynastie Wei:

Guo Xiang, přízviskem Zixuan, projevoval od mládí talent pro argumentaci, měl zálibu v dílech Laozi a Zhuangzi a schopnost vést „čisté hovory“. Nejvyšší maršál Wang Yan o něm říkal: „Když naslouchám Guo Xiangovým slovům, jako bych pozoroval rozbouřené vody, které se valí korytem a nikdy neustávají.“ Když byl povolán guvernérem provincie do služby, odmítl. Prodléval nečinně doma a těšil se literaturou. Když byl později jmenován do hodnosti situ, úředním povinností se věnoval jen zřídka. [...] Na konci éry Yongjia onemocněl s zemřel. Vytvořil pamětní nápisy a eseje v rozsahu dvanácti svazků.

Již dříve bylo několik desítek vzdělců, kteří komentovali dílo Zhuangzi. Nikdo však nebyl schopen proniknout k jeho nejzazšímu významu. Teprve Xiang Xiu vypracoval výklady k těmto starším komentářům, jež pronikavě rozšířily jejich smysl a široce osvětlily ducha [učení] o temném. Zemřel však dříve, než dokončil komentáře ke kapitolám [17 a 18] Podzimní záplavy a Dokonalá radost. Xiang Xiuův syn v době svého mládí nechal [otcův] komentář upadnout v zapomnutí. [Dílo] však kolovalo v dalších kopiích. Guo Xiang byl člověkem chabých morálních kvalit, a když viděl, že Xiang Xiuův komentář není [mezi vzdělanci] jeho doby rozšířen, předstíral, že se jedná o jeho vlastní komentář. Okomentoval kapitoly Podzimní záplavy a Dokonalá radost a změnil [komentář ke] kapitole [9] Koňská kopyta. Pokud jde o další kapitoly, pouze upravil některá slova a věty. Později se objevila jiná kopie Xiang Xiuova komentáře, takže dnes existují dvě [edice] díla Zhuangzi, Xiang Xiuova a Guo Xiangova, avšak jejich komentář je tentýž.

Xiang Xiuův životopis:

Xiang Xiu [...] měl obzvláštní zálibu v učení Laozia a Zhuangzia. V generacích talentovaných vzdělanců byli takoví, kteří přečetli několik desítek Vnitřních a Vnějších kapitol díla Zhuangzi, nikdo však nebyl schopen skutečně chápat jejich nejzazší význam. Xiang Xiu vysvětlil jejich skryté významy s pronikavou jasností a pozvedl ducha [učení] o temném. Čtenáři [jeho komentáře] dosahovali náhlého prozření a nebyl mezi nimi žádný, který by nebyl plně uspokojen po celou dobu, [kterou studiu věnoval]. V době vlády císaře Huie [290-306] Guo Xiang pokračoval [v Xiang Xiuově] výkladu a rozšířil ho, zbavil ho zbytků konfuciánských a mohistických výkladů a taoistický výklad [díla] pak již zcela převažoval.

- Guo Xiangův přístup k výkladu (nejen) kanonických knih

Guo Xiangova předmluva k dílu Zhuangzi:

O Zhuangovi lze říci, že chápal kořen, a proto nikdy neskrýval své absurdní výroky (kuangyan), které však k ničemu [skutečnému] neodkazují a jsou tudíž zcela singulární. Pokud se jedná o singulární výroky, které k ničemu [skutečnému] neodkazují, pak ačkoliv jsou korektní, nejsou použitelné. Pokud výroky [neodkazují] k věcem a záležitostem, ačkoliv jsou vznešené, nelze je uplatnit. Ve srovnání s člověkem, který „zůstává bez pohnutí“, a „začíná jednat pouze, když není vyhnutí“, má zajisté nedostatky. Lze to nazvat znalostí toho, jak být bez záměrů (心 xin). Ten, kdo [na rozdíl od pouhé znalosti skutečně] je bez záměrů a nezasahuje, odpovídá na podněty podle okolností a slova užívá obezřetně. Následkem toho se ztotožňuje s proměnami, prochází stovkami generací a nepostřehnutelně splývá s věcmi (冥物 ming wu). Jakpak by [takový člověk] vytvářel singulární setkání s fiktivními postavami a toulal se s nimi a diskutoval za hranicemi světa! Z toho důvodu [dílo Zhuangzi] není součástí Kánonu, ale přesto je vrcholem Sta škol.

Ačkoliv Zhuang [osobně] nebyl schopen ztělesnit [tento ideál], jeho slova jsou nicméně dokonalá. [...]

Proto to, čím se dmou dlouhé vlny [textu], čím se víří jeho vznešené způsoby, se projevuje souladem s věcmi a odpovídá přáním lidí. Svou prostotu považuje za velikou, uvolňuje svá pouta, ke svým nespoutaným činům nic nepřidává a rozptyluje se svými výstředními způsoby. Proto když se těšíme četbou jeho díla, povznášíme se a sami chápeme jeho nepodmíněnou správnost, přenášíme se na horu Kunlun, překračujeme Nejvyšší prázdnotu a touláme se v zahradě „nerozlišenosti“. Dokonce i chtivý a žádostivý člověk nebo nanejvýš popudlivý učenec může být náhle osloven jeho překypující nádherou, může vychutnat jeho přetékající plnost, žasnout nad jeho zvuky a stíny, jakoby sám mohl plně dosáhnout zapomenutí tvarů a úplného završení. O co více pak ten, kdo zkoumá nejhlubší významy a těší se jimi dlouhá léta! Dosahuje tajemných dálek, zbavuje se pozemského prachu a navrací se do nejzazší tajemnosti.

Srov. Wang Bi (Kronika dynastie):

Když Pei Hui spatřil Wang Biho, hned poznal, že jde o nevšední osobnost. Položil mu otázku: „Absence (無 wu) je nepochybně tím, na čem závisejí veškeré věci. Avšak Světec [tj. Konfucius] o tom odmítl podat výklad, zatímco Laoziovy výklady nebraly konce. Jak je to možné?“ Wang Bi mu odpověděl: „Světec ztělesňoval absenci, ale slovy se k ní nevyjadřoval, neboť absenci slovy nelze vyložit. Laozi naopak patřil cele projevené realitě (有 you), a právě v tom, že neustále hovořil o absenci, byl jeho nedostatek.”

- Strategie komentování / Guo Xiangova teorie světectví (*shengren* 聖人)

Text: Člověk ze státu Song se vypravil s nákladem obřadních čepic do státu Yue. Lidé ze státu Yue však nosili krátké vlasy a tetovali si těla, takže pro ně neměli žádné použití. [Vládce-světec] Yao spravoval lid na celém světě a nastolil mír mezi čtyřmi oceány. Odešel na horu Gushe navštívit čtyři mudrce, došel na severní břeh řeky Fen a jako bez ducha zapomněl na svět.

Kom.: To, že Yao neměl žádné použití pro svět, je podobný případ, jako když lidé z Yue neměli použití pro obřadní čepice. Ten, kdo zapomene na svět, je zajisté tím, koho bude svět uctívat. Ačkoliv byl Yao uctíván světem, Yao sám nikdy svět nevlastnil. Proto Yao „jako bez ducha zapomněl na svět“ a ve své mysli putoval oblastí nejzazší temnoty. Ačkoliv mu bylo svěřeno postavení nade všemi věcmi, přesto nikdy neztratil „volnost bez cíle“ (*xiaoyao*). „Čtyři mudrci“ jsou pouhou metaforou (*jiyan*), jež slouží k osvětlení toho, že Yao není totéž jako Yao. Platí totiž, že Yao je co do své skutečnosti temnotou (*冥 ming*), pouze jeho stopy jsou Yao. Pokud pozorujeme temnotu z perspektivy stop, nemůže být divu, že vnímáme vnitřní a vnější jako dvě odlišné oblasti. Svět je schopen vidět Yao pouze jako Yao, jak by mohl vědět o jeho temnotě! Ten, kdo by chtěl hledat čtyři mudrce za [čtyřmi] oceány, aby tam spatřil totéž, co Yao, a nazýval toto splýváním s věcmi na vlnách, takový [člověk] ztrácí to, čím lze být „volný bez cíle“. [...]

Text: Laozi řekl: „Štěstí, že jste nepotkal vládce, který [takto] vládne světu! Šest kanonických knih jsou jen zvětralé stopy dávných králů (*xianwang zhi chenji*). Jak by mohly být tím, co zanechává stopy (*qi qi suoyi ji zai*)!

Kom.: To, co zanechává stopy, je pravá přirozenost (*zhenxing*). Šest kanonických knih jsou stopy toho, kdo svěřil [vše] pravé přirozenosti věcí.

Text: Pokud jde o vaše slova, jsou také [jen] stopami. Stopy vznikají chozením. Avšak jak by stopy mohly být tím chozením!

Kom.: Pokud to přirovnáme k dnešním záležitostem, pak „bytí sebou samým tím, čím jsem“ (*ziran*) je chozením, Šest kanonických knih je stopami

V následující ukázce vystupuje Konfucius jako poměrně arogantní osoba, která nejprve odmítne rozhovor beznohému člověku, a teprve poté, co ho beznožec napomene, se zastydí a uvědomí si svou chybu. Beznožec později rozmlouvá s Lao Danem, který říká:

Text: Proč ho [Konfucia] přesto nepřesvědčit, že život a smrt jsou totéž, možné a nemožné jsou jedno, a tak uvolnit jeho okovy?

Kom.: Přeje si ho „ztemnit“ (冥之 ming zhi) prostřednictvím přirozených principů a doufá, že pak bude beze stop (跡 ji).

Text: Beznožec řekl: „Nebe ho potrestalo, jak by bylo možné ho osvobodit?“

Kom.: Nejde zde o to, že by [Konfucius] „nesplýval s temnotou“ (非不冥也 fei buming ye). Pokud [se člověk] drží přirozených principů, při chůzi ho doprovází stín a při mluvení následuje ozvěna. Platí proto, že i pokud [světec] jedná pouze v souladu s věcmi (shun wu), získává jméno a zanechává stopy, aniž by si jméno vytvářel záměrně. Nevytváří si záměrně jméno, a přesto [své úsilí] dovádí do konce, přičemž se nevyhne [nabytí] jména Kdo by ho [od toho] mohl osvobodit? Jméno je tudíž jako stín nebo ozvěna, stín a ozvěna jsou okovy tvaru a zvuku. Pokud je jasný tento princip, jméno a stopy lze zapomenout; pokud lze zapomenout jméno a stopy, lze se zbavit [rozlišování] vysokého a nízkého; pokud se lze zbavit [rozlišování] vysokého a nízkého, přirozenost a osud nabývají úplnosti.

• „Singularní proměňování“ (du hua 獨化)

Text: Polostín (wangliang) se ptal stínu: „Před chvílí ses pohyboval, teď zas stojíš; před chvílí jsi seděl, teď zas stojíš. Jak to, že se neдрžíš něčeho stálého?“

Kom.: „Wangliang“ je neznatelný stín na okraji stínu.

Text: Stín řekl: „Závisím na něčem, a tak jsem tím, čím jsem?“

Kom.: Říká se tím, že nebeský mechanismus se [pohybuje] sám od sebe (自爾 zier), sezení a vstávání na ničem nezávisí. Kdo může chápat příčinu toho, co je bez závislosti (無待 wudai) a singularně dosahuje (獨得 dude) [toho, čím je], a vypátrat, skrze co tím je?

Text: To, na čem závisím, zase závisí na něčem dalším, a tak je tím, čím je?

Kom.: Pokud pátráme po tom, na čem [věci] závisí, a zkoumáme, na čem se zakládají, naše pátrání a zkoumání je bez konce a nakonec dojdeme k absenci závislosti (wudai). Princip singularních proměn (duhua) se tak stane jasným.

Text: Závisím snad na hadích šupinách nebo křídlech cikády?

Kom.: Pokud by závisel na hadích šupinách nebo křídlech cikády, pak by bylo snadno pochopitelné, že se nezakládá na ničem stálém. Důvodem toho, že toto místo [v textu] je obtížně pochopitelné, spočívá v tom, že se [ve skutečnosti] nezakládá na tomto typu [věci], nýbrž se singularně proměňuje.”

Text: „Jak bych mohl vědět, skrze co jsem tím, čím jsem? Jak bych mohl vědět, skrze co jsem tím, čím nejsem?“

Kom.: Na světě někteří říkají, že polostín závisí na stínu, stín závisí na tvaru a tvar závisí na stvořiteli věcí. Lze položit otázku: Existuje nějaký stvořitel věcí, nebo nikoliv? Pokud neexistuje, co potom tvoří všechny věci? Pokud existuje, pak ovšem nestačí na to, aby z veškeré mnohosti tvarů utvářel věci. Z toho je jasné, že nejprve se věci samy utvářejí z mnohosti tvarů, a teprve pak lze vést výklady o stvořiteli věcí. Mezi věcmi, které vstupují do oblasti „přítomnosti něčeho“ (you), i kdyby to byl polostín (wangliang), proto není jediná, jejíž proměny by nebyly zcela singulární – proměny v Temném a Tajemném (獨化於玄冥 duhua yu xuanming). Není proto žádný vládce, žádný stvořitel věcí – každá věc se tvoří sama sebou. Každá věc se tvoří sama sebou a na ničem nezávisí – takový je řád Nebes. Proto „druhý“ a „já“ se vzájemně následují, tvar a stín se společně rodí. Ačkoliv docházejí k „tajemnému spojení“ (xuanhe), nejsou vzájemně závislé. Pochopit tento princip (li) znamená navracet veškeré věci k počátku, který je uvnitř jich samých, namísto toho, aby byly závislé na něčem vnějším. Navenek nemají co odmítat a uvnitř nemají čím se pyšnit. Proto „vznikají jakoby svedeny a nevědí o tom, jak vznikly. Všechny stejně dosahují [toho, čím jsou,] a nevědí, jak toho dosáhly.“ V uvedeném případě polostín následuje stín, což je jako výše řečené „společně se rodí [...], ale nejsou vzájemně závislé“. Ačkoliv je věcí nespočetné množství, a společně tvoří veškerenstvo, přesto se objevují jedna vedle druhé, a není jediný [případ], kdy by se tak nedělo zcela singulárně. Proto polostín není řízen stínem a stín není způsoben tvarem. Tvar [nevzniká] proměnou z absence (無 wu) [tvaru]. Mezi proměnou a ne-proměnou, tak a ne-tak (ran yu buran), následováním druhých a zakládáním se na sobě samém tudíž není nic, co by nebylo samo od sebe (zier). Jak bych tedy mohl vědět, skrze co jsem tím, čím jsem! Proto pokud svěříme věci [jim samým] a nepomáháme jim, kmen a větve, vnitřek a vnějšek bez překážek společně dosáhnou [toho, čím jsou,] a nepostřehnutelně nezanechají stopy. Pokud pátráme po nejbližších příčinách a zapomínáme, že [věci] existují samy od sebe (zier), klademe původ věcí vně a ztrácíme [vědění] o tom, že jsou samy svými pány uvnitř, zrodí se náklonnost a oceňování [jedněch věcí proti druhým]. I pokud se tohoto [přístupu] chceme zbavit a snažíme se vidět věci jako rovnocenné, [dřívější] ocenění již setrvává v jejich hrudi. Jak by mohlo být znovu dosaženo vyváženosti!

• Guo Xiang a Wang Bi

-- wu 無 a you 有

-- xuan 玄, ming 冥

- Vztah ke konfucianismu

Wang Bi:

Pokud [vládce] využívá absence (wu 無) [záměrného působení na věci], dosahuje [postavení] matky [všech věcí], a následkem toho jsou všechny věci uspořádány, aniž by sám vyvíjel záměrné úsilí. [...] Při užívání [věcí] se neřídí jejich tvarem, při uspořádávání [věcí] se neřídí jejich jménem. Proto se [jeho] lidskost (仁 ren) a smysl pro náležitost (義 yi) může projevit, [jeho] obřadnost (禮 li) a důstojnost se může ukázat. Pokud dokáže podpírat [věci] pomocí velikého daa, utišit je pomocí bezejmenného, věci nebudou mít čeho si cenit, záměry nebudou mít k čemu se upřít, každá [z věcí] se bude držet toho, čím sama o sobě je, a záležitosti budou vykonávány podle toho, co jim náleží. Schopnost jednat lidsky (ren) bude vydatná, projevy smyslu pro náležitost (yi) správné, obřadnost (li) a důstojnost čisté.

Pokud však [vládce] odvrhne to, co [věci] podpírá, zbaví se toho, co je tvoří, užívá jejich dovršeného tvaru a namáhá svůj zrak a sluch, lidskost (ren) se stane falešnou, smysl pro náležitost (yi) se stane soutěživostí a obřadnost se stane bojem. Proto platí, že vydatné schopnosti jednat lidsky nelze dosáhnout prostřednictvím lidskosti, správných projevů smyslu pro náležitost nelze dosáhnout prostřednictvím smyslu pro náležitost a čisté obřadnosti a důstojnosti nelze dosáhnout prostřednictvím obřadnosti.

Pokud však jsou [věci] podpírány pomocí daa a ovládány pomocí matky, [lidskost a smysl pro náležitost] se projeví, aniž by si [věci] něčeho cenily, a [obřadnost a důstojnost] se ukáže, aniž by se [záměry] k něčemu upíraly. Vskutku – užitím bezejmenného se jména stávají ryzími a pouze užitím beztvareho se tvary dovršují. Pokud se [vládce] drží matky, aby uchoval potomstvo (守母以存子 shou mu yi cun zi), dbá kořene, aby pozvedl větve, tvary a jména si udrží neporušenost a neobjevuje se zlo.

Sun Chuo (314-371) a Deng Can (2. pol. 4. stol.) :

Pro ty, kdo ztělesňují Temné a chápou Vzdálené, je veřejný život totéž jako odchod do ústraní.

Pokud jde o to, co konstituuje „cestu ústraní“, člověk může pobývat v ústraní na panovnickém dvoře nebo na tržišti. Ústraní je třeba nalézt především v sobě, a nikoliv ve vnějších věcech.

→ Guo Xiang totéž